

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

**Наталія Тарасова,
Вікторія Церклевич**

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

навчальний посібник для студентів правничих спеціальностей

**Видавництво “Магнолія 2006”
Львів 2025**

УДК 340. 12

Рекомендовано до друку Вченою радою Хмельницького
кооперативного торговельно-економічного інституту

Рецензенти:

**Доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Хмельницького інституту ПраТ «ВНЗ «МАУП»,
кандидат юридичних наук**

Охман О.В.

**Доцент кафедри права, соціально-гуманітарної
і загально-економічної підготовки
Хмельницького кооперативного торговельно-
економічного інституту,
кандидат юридичних наук**

Сапрун О.В.

Тарасова Н. А., Церклевич В. С.

Історія держави і права України (навчальний посібник для студентів
правничих спеціальностей). — "Магнолія 2006", 2025. — 336 с.

ISBN 978-617-574-157-3

Навчальний посібник містить теми та плани семінарських занять, методичні рекомендації щодо опанування змісту ключових питань семінару, завдання для перевірки рівня опанування навчального матеріалу за кожною темою, а також ситуаційні, індивідуальні науково-дослідні та творчі завдання, список джерел і літератури, методичний інструментарій.

ISBN 978-617-574-157-3

©Тарасова Н. А., Церклевич В. С., 2025

© ПП "Магнолія 2006", ФОП Марченко Т. В., 2025

ЗМІСТ

Вступне слово	5
Тематичний план дисципліни «Історія держави і права України»	9
Тема семінару 1 «Українські землі під владою Литви і Польщі (серед. XIV – перша половина XVII ст.)» (круглий стіл)	11
Тема семінару 2 «Суспільно-політичний лад і право українських земель у складі Австро-Угорської і Російської імперій (друга полов. XIX–початок XX ст.)» (семінар-бесіда з використанням інтерактивних методів навчання)	23
Тема семінару 3 «Гетьманська держава. УНР часів Директорії» (семінар-дискусія)	37
Тема семінару 4 «Утворення УРР. Державно-правове будівництво в УСРР (1919 –1929 рр.) в період політики «воєнного комунізму» і НЕП» (семінар-конференція)	50
Тема семінару 5 «Основні риси розвитку права в УРСР у другій половині 30-х років XX ст.» (дослідницький семінар)	64
Тема семінару 6 «Держава і право України в роки Другої світової війни (1941-1945 р.р.)» (семінар-навчально-рольова гра)	76
Тема семінару 7 «Держава і право України у повоєнні роки (1945 – 1953 рр.)» (семінар-«мозковий штурм»)	90
Тема семінару 8 «Держава і право України у період десталінізації (1954 – 1964 рр.)» (семінар-повідь)	100
Тема семінару 9 «Держава і право України в період «застою» (1965-1985 р.р.) (семінар-розв'язання аналітичних задач)	112
Тема семінару 10 «Держава і право України у період «перебудови» (1985 – 1991 рр.)» (семінар-робота в малих групах)	123
Тема семінару 11.1: «Розбудова України як незалежної держави» (семінар-квест)	135
Тема семінару 11.2: «Розбудова України як незалежної держави» (круглий стіл)	147
Список джерел і літератури (джерела, основна, допоміжна, інформаційні ресурси, візуальні джерела, науково-популярні і документальні фільми)	159
Методичний інструментарій (пам'ятки, інструкції, характеристики інтерактивних методів навчання)	166

Додатки	
Додаток 1 Пам'ятки права, нормативно-правові акти (перелік нормативно-правових актів відповідно до теми семінарів)	172
Додаток 2 Правильні відповіді на тести за темами семінарів	176
Додаток 3 Структура ПАТ «Шанс»	179
Додаток 4 Анотована інформація щодо діяльності юридичного відділу ПАТ «Шанс»	180
Додаток 5 Посадові інструкції юриста, юрисконсульта, помічника юриста, секретаря виконавчого комітету органа самоврядування	183

Вступне слово

Улюблений молодим поколінням Роберт Кіосакі [4] у одній зі своїх праць зауважив: «Освіта, яка не вчить жити успішно у сучасному світі, не має ніякої цінності. Кожен із нас приходять у життя із природженою здатністю жити щасливо й успішно. А ми повинні збагатити цю здатність знаннями і навичками, які допомогли б нам її реалізувати найбільш ефективно». Дедалі більш значимими для роботодавців стають «корисні знання» (useful knowledge), зорієнтовані на здатність вирішувати конкретні завдання компанії, реально приносити економічну і суспільну користь. Консолідовано з представленими думками виглядають п'ять актуальних трендів в освіті, сформульованих у доповіді співзасновника платформи «Prometheus» І. Примаченко: онлайн-платформи, активне навчання, персоніфікація, новий зміст освіти, нова організація навчання [11]. Належна побудова курсу «Історія держави і права» дозволяє досягти формування семи з одинадцяти ключових компетентностей, визначених «Новою українською школою» [8]: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; інноваційність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність.

Ці тези спрямовують нас до відповіді на два ключових запитання, що постають перед суб'єктами сучасної вищої школи: як викладати, щоб студенти не запитували: «навіщо нам це вивчати?», а роботодавці скептично не зауважували: «забудьте усе, чого вас навчили».

Дисципліна «Історія держави і права» належить до циклу фундаментальних правничих дисциплін і одночасно – виступає «містком» до спеціальних юридичних наук. Таким чином, при розробці цілей, технології викладання, методичного інструментарію, форм і очікуваних результатів, автором, у першу чергу, було враховано **зміст базових компетентностей майбутніх правознавців, а саме:**

- **навчальна компетентність:** студент прагне до забезпечення навчального фундаменту своїх професійних дій, володіє досвідом правотворчої діяльності, у нього вироблено критичний стиль правового мислення;

- **етична компетентність:** студент розуміє значення майбутніх професійних функцій з позиції морально-етичних норм суспільного устрою, користується у своїй практичній діяльності нормами Кодексу юриста, прагне до балансу усіх функцій правовідносин;

- **комунікативна компетентність:** студент орієнтується в основних прийомах і технологіях комунікації, володіє досвідом правоконсультації, переконання, інтерв'ювання, навіювання, аналізує і коригує власні комунікативні контакти;

- **соціальна компетентність:** студент розуміє значення власної соціальної позиції у професійній діяльності, володіє системою знань, умінь, знає, як самореалізувати себе у ньому ;

- **інформаційна компетентність:** студент відноситься до інформації як до основного джерела професійного розвитку, розуміє специфіку інформаційних потоків у діяльності правознавця, володіє вміннями знаходити та аналізувати необхідну інформацію, знає як її застосувати на практиці, уміє отримати, систематизувати і зберігати інформацію.

Вітчизняний науковець-дослідник ефективних моделей формування базових юридичних компетенцій В. Гришко [2] відзначає, що складовими базових компетентностей майбутніх правознавців мають бути: **особистий професійно-значущий досвід; мотивація на професійний саморозвиток, єдність теоретичної підготовки та практичних умінь, універсальність, надпредметний характер.**

Зважимо також на суспільні вимоги до компетентності викладача: потік інформації є фактично безмежним, знання швидко старіють, тому **ефективний викладач має володіти альтернативними освітніми прийомами, бути одночасно фундаментальним теоретиком, успішним практиком, прогресивним методистом-тренером, тьютором і науковцем**. Особливої актуальності при цьому здобуває звернення до **продуктивного навчання** [3; 12], яке лише частково спрямовується на ретрансляцію знань, визначаючи головним завданням здобуття практичних життєвих і професійних навичок і вмінь, індивідуальний розвиток та ефективну міжособистісну взаємодію, самовизначення і професійне самоствердження особистості.

Окреслена мультизадачність освітнього процесу зумовила якісно новий підхід автора у вибудові канви кожного заняття, насиченості формами і методами роботи, що забезпечило створення безпрецедентної за змістовністю та практичною орієнтованістю навчально-методичної розробки, що відповідає актуальним вимогам підготовки фахівців правничого фаху.

Словесні методи (пріоритет надаємо дискусіям, дебатам, проблемним завданням для набуття особистісного та професійного досвіду в реальних умовах; написання есе для формування таких умінь, як вільне оперування науковою лексикою, логічне мислення, володіння основами догматичного (формально-юридичного), історичного, порівняльно-правового методів пізнання; складання та характеристика історичного портрету за допомогою програми «Фоторобот» для удосконалення практичних компетентностей і розвитку професійних комунікативних компетентностей). Таким чином формуємо навчальну, інформаційну та інші компетентності.

Практичні методи (ситуативні задачі і аналітичні завдання для набуття професійно-практичного досвіду в майбутній роботі та формування практично всіх базових компетентностей; дослідницька та проектна робота з історичними та правовими джерелами; історичний гумор для порівняння певних явищ, фактів, подій, для розуміння атмосфери певного історичного періоду і як приклад вміння коректно застосовувати гумор у роботі та набуття етичної компетентності. Методологія фахових ситуаційних завдань вибудована на основі ідеї продуктивного навчання як стратегії підготовки інноваційної особистості фахівця.

Наочні методи (таблиці, структурно-логічні схеми організації влади, на основі чого створюють навчальні проекти: тематичні портфоліо щодо державно-правового розвитку сучасної України; нормативно-правові акти з метою порівняння і запозичення позитивного досвіду для роботи в сучасних умовах і для формування соціальних і комунікативних компетентностей; інформаційно-комунікаційні засоби: Word It Out <http://worditout.com>, ImageChef http://www.imagechef.com/ic/word_mosaic, Wordle <http://www.wordle.net> з метою формування здатності виконувати пошук законодавчих актів засобами правової комп'ютерної пошукової системи Ліга:Закон; усвідомлення можливостей технологій інформаційного суспільства (мережі Інтернет, сервісів Web 2.0, мобільних телекомунікаційних пристроїв) для обміну інформацією та пошуку законодавчих актів.

Значна увага при формуванні професійних компетентностей приділяється інтерактивним методам навчання: «Сенкан», «Кубування», «Павутинка дискусії», «мозковий штурм», «правовий колаж», історичний прогноз, порівняння, моделювання, аналіз, синтез, індукція, дедукція та ін.

Таке різноманіття форм проведення, насиченість методами роботи стало можливим завдяки концептуальному переосмисленню автором традиційних практик викладання у вищій школі та упровадження модної і потенційно перспективної стратегії навчання – *«перевернутого класу»*. Суть цієї стратегії полягає в тому, щоб змінити звичний для всіх підхід *«лекція – в аудиторії, домашнє завдання і групова робота – поза ним»*. Натомість, в *«перевернутому класі»* пасивним навчанням (тобто лекціями і читанням) студенти

займаються вдома, а класний час присвячується спільним проектам, відповідям на запитання та обговоренню матеріалу на глибшому рівні [10].

Працюючи за логікою представлених у навчально-методичній розробці завдань, студент вчиться формулювати і обґрунтовувати свої думки, адже працюючи на семінарському занятті він гарантовано набуває навички публічних виступів, ведення дискусії, виявляє свої знання, наукову позицію та вчиться їх відстоювати, зміцнює впевненість в знаннях, переконаннях і свідомості. Особливу увагу в представлених планах семінарських занять приділено вивченню законів та інших нормативних актів. Це можуть бути не тільки чинні нормативні акти, але й так звані пам'ятки права, тобто ті норми права, які втратили свою силу, але дають цінні відомості про суспільний і державно-правовий лад, що існував у різні періоди історії держави і права України.

Необхідність формування у майбутніх правників навичок до дії у зміненій ситуації зумовила щоразу іншу форму проведення семінарських занять: **семінар-бесіда, «круглий стіл», теоретична конференція, дискусія, квест, семінар-дослідження** та ін. Міжпредметні зв'язки, продемонстровані автором на рівні кожної теми, дозволяють викладачеві досягати максимального інтегративного результату у формування базових правничих компетенцій. Класичну структуру семінарського заняття (організаційна частина, повідомлення теми, мети та завдання, обговорення питань винесених на семінарське заняття, проведення тестування, виставлення оцінок), у авторському баченні викладача-методиста Н. В. Тарасової доповнено наступними елементами: на основі вивчення теоретичного матеріалу і опрацювання першоджерел вирішення ситуативних задач і виконання аналітичних завдань, складання структурно-логічних схем і підсумкових таблиць; використання проблемних ситуацій, проведення міні-дослідження, написання есе, створення тематичного портфоліо, історичне прогнозування, інтерактивні методи навчання та ін..

Особливо цінним для викладання є **методичний інструментарій**, напрацьований автором і лаконічно схарактеризований для полегшення упровадження численних форм роботи викладачами.

Методологічну основу роботи над «Планами для семінарських занять» склали праці засновника гештальтпсихології Макса Вертгеймера [1], який першим схарактеризував термін «продуктивне мислення» (1943 р.), головна ідея якого: «учень – не обчислювальна машина, що працює з заданими даними. Він має вміти діяти у зміненій ситуації»; інноваційні висновки щодо упровадження технології продуктивного навчання у вищій школі Михайла Диби, який розробив дидактичний цикл продуктивної освіти (лекції від провідних науковців, практиків; практичні – як форма ілюстрацій-прикладів, метод дискусій; розробка виробничої ситуації (тренінговий формат)); творчий етап – власний інтелектуальний продукт); науково-теоретичні узагальнення та практичні апробації технології продуктивного навчання у вищій школі, здійснені у процесі реалізації науково-методичної проблеми ХКТЕІ «Продуктивне навчання як базова ідея формування інноваційної особистості фахівця» [5; 6].

Вважаємо, що представлений посібник з дисципліни «Історія держави і права України» є інноваційною навчально-методичною розробкою, що відповідає актуальним завданням професійної підготовки фахівців у XXI столітті.

Використані джерела:

1. Вертгеймер М. Продуктивное мышление / Макс Вертгеймер // Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.bim-bad.ru/docs/wertheimer_productive_thinking.pdf
2. Гришко В. І. Формування базових компетентностей майбутніх правознавців у процесі фахової. – Автореф. на здоб. наук. ст. к.пед.н. / В. І. Гришко. – Рівне, 2016. – 28 с.
3. Диба М. Продуктивне навчання і його роль у підготовці фахівців / Михайло Диба. – Вища школа. – 2011. – № 12. – С.60-65.

4. Кийосаки Р. Почему выпускники проигрывают / Роберт Кийосаки. // Электронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.richdad.com/Resources/Rich-Dad-Financial-Education-Blog/april-2013/why-valedictorians-fail.aspx>
5. Коваль Л. М. Інтегральні засади функціонування споживчої кооперації і кооперативної освіти: відповіді на виклики ХХІ століття / Л. М. Коваль, В. С. Церклевич // Вища школа. – 2017. - № 12. – С.7-25.
6. Коваль Л. М. Теоретико-методологічні аспекти впровадження ідеї продуктивного навчання: від загальноосвітньої до вищої школи / Л. М. Коваль, В. С. Церклевич // Вища школа. – 2017. - № 11. – С.21-37.
7. Корсак К. Погляд ноофутурології на науки і вищу освіту ХХІ століття / Костянтин Корсак // Вища школа. – 2014. – № 7. – С.47-57.
8. Нова українська школа. Офіційний веб-сайт МОН України // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
9. Споживча кооперація України. Від зародження до сьогодення: монографія / За заг. Ред. С. Гелея. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2013. – 976 с.
10. Три ответа: методика «перевернутого класса». Образовательный онлайн-журнал Educlub// Электронний ресурс. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
11. Школа майбутнього: п'ять трендів в освіті, які перевернуть уявлення про навчання // Электронний ресурс. – Режим доступу: [/uk.etcetera.media/shkola-maybutnogo-p-yat-trendiv-v-osviti-yaki-perevernut-uyavlennya-pro-navchannya.html](http://uk.etcetera.media/shkola-maybutnogo-p-yat-trendiv-v-osviti-yaki-perevernut-uyavlennya-pro-navchannya.html)
12. Productive Learning in the Learning Workshops: Pilot Projects in Pecs, St. Petersburg, and Berlin Present Their Work. Berlin, 1999.

Навчальне видання

**Наталія Тарасова
Вікторія Церклевич**

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

навчальний посібник

Формат 60×84/16. Ум.-друк. арк. 19.53 .
Гарнітура Таймс Нью Роман

ПП “Магнолія 2006”
Львів-53, 79053, Україна, тел.+380503701957
e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року, видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України

Видавець Марченко Т. В.

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року, видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавця ФОП Марченко Т. В.